

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2019|010 VAN 14 FEBRUARI 2019

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN HET APPARTEMENTSGEBOUW DE ZONNEWIJZER IN ANTWERPEN, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 7 DECEMBER 2018

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 14 februari 2019 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 7 december 2018 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige bescherming als monument van het appartementsgebouw De Zonnewijzer in Antwerpen.

De adviesvraag verduidelijkt dat de adviestermijn 60 dagen bedraagt en dat indien geen (tijdig) advies wordt ontvangen, het advies wordt geacht gunstig te zijn. Gelet op het eindejaarsreces en de vernieuwing van de mandaten van de commissieleden, komt de commissie met voorliggend advies zo snel mogelijk tegemoet aan deze adviestermijn. De commissie vraagt maximaal met haar bemerkingen rekening te houden, temeer gezien de samenhang van voorliggend beschermingsvoorstel met twee andere dossiers waarover de commissie om advies werd gevraagd.

De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige bescherming, met name: (a) het ministeriele besluit tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan en (d) het inhoudelijke dossier.

2. De commissie stelt vast dat voorliggende adviesvraag samenhangt met de adviesvragen voor woning Janssens en woning Neuhuys. Het betreft drie panden naar ontwerp van Leon Stynen, wiens oeuvre naar aanleiding van de herinventarisatie van het 20ste-eeuwse bouwkundig erfgoed van de stad Antwerpen en het 'Stynenjaar 2018' aan een uitgebreide screening werd onderworpen. De inhoudelijke dossiers geven een algemene duiding bij het beleidsthema en geven uitleg bij het gevoerde waarderingsonderzoek. Dit is positief.

De inhoudelijke dossiers verduidelijken dat een lijst werd opgesteld van een 50-tal werken van Stynen, waarvan acht werken in aanmerking komen voor verder onderzoek in functie van een mogelijke bescherming. Het betreft twee vroege werken, drie werken uit de jaren 1930 en drie werken uit de naoorlogse periode. De commissie is van oordeel dat dit een representatieve selectie betreft, die het brede oeuvre van Stynen en de ontwikkeling ervan doorheen de tijd goed aantoonst. De commissie vraagt wel om te verduidelijken of voor alle acht geselecteerde werken effectief een beschermingsvoorstel zal worden uitgewerkt. De inhoudelijke dossiers geven hieromtrent geen uitsluitel¹ en de beschermingskalender voor 2018 impliceert dat slechts zes werken van Stynen zullen worden beschermd.

¹ Inhoudelijke dossiers, hoofdstukken 2.1.2: "Afhankelijk van het resultaat van de plaatsbezoeken waarbij naast de gevel, ook de actuele toestand van de inwendige structuur, de plattegrond en de interieuraankleding bepalend zullen zijn voor de eindevaluatie van de erfgoedwaarden, zullen deze panden/complexen al dan niet uitgewerkt worden tot een beschermingsdossier."

Aanvullend vraagt de commissie om de overzichtslijst van 50 werken aan de beschermingsdossiers toe te voegen, met per pand een vermelding van typologie, chronologie, bewaringsgraad, beschermingsstatus,... Voor de (acht) panden die in aanmerking komen voor bescherming, vraagt de commissie daarbij tevens de erfgoedwaarden en de belangrijkste selectiecriteria weer te geven. Nu verwijzen de dossiers enkel in algemene termen naar de dertien erfgoedwaarden uit het Onroerenderfgoeddecreet en de vijf selectiecriteria.

Gelet op de nog te verwachten beschermingsvoorstellen, benadrukt de commissie tot slot de meerwaarde van beschermingspakketten waarin dossiers geclusterd worden en als dusdanig voor advies aan de commissie worden voorgelegd.

3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de bescherming als monument vast van het appartementsgebouw De Zonnewijzer en verwijst tevens naar het afbakeningsplan en de fotoregistratie die als bijlagen bij het beschermingsbesluit werden gevoegd.

Het inhoudelijk dossier formuleert op pagina 15 volgende motivering voor de bescherming als monument: *“De erfgoedwaarden hebben zowel betrekking op het exterieur als het interieur. Het behoud van de straatgevels en het interieur met bewaarde planindeling en interieurelementen vereist een bescherming als monument.”* De commissie merkt op dat het inhoudelijk dossier op pagina 8 evenwel aangeeft dat de oorspronkelijke planindeling van het kantoor, de appartementen en de conciërgewoning niet intact is en dat de flats diverse aanpassingswerken ondergingen, voornamelijk voor de herinrichting of aankleding van het interieur.

Aanvullend wijst de commissie op de beperkte fotoregistratie van het appartementsgebouw, waarbij het interieur van de appartementen, de fietsstalling, het kantoor en de winkels niet in beeld werd gebracht. De commissie vraagt aldus bijkomende duiding (en desgevallend bijkomend onderzoek) over de bewaringstoestand en verdere fotografische registratie van deze interieurs. De commissie vraagt hierbij bijzondere aandacht voor het penthouse. Aangezien het penthouse bewoond werd door de opdrachtgeefster is de kans groot dat Stynen dit interieur zorgvuldig heeft uitgewerkt.

4. Artikel 2 van het ministerieel besluit verwijst naar de architecturale erfgoedwaarde die de bescherming als monument verantwoordt en beschrijft de aanwezige erfgoedkenmerken en erfgoedelementen. De commissie erkent de erfgoedwaarde van De Zonnewijzer, waarvan de ingenieuze typologie en het multifunctionele programma – ondanks de aanpassingen aan het interieur – nog goed afleesbaar zijn.
5. De beheerdoelstellingen zijn opgenomen in artikel 3 van het beschermingsbesluit. De commissie vindt het positief dat deze uitgaan van de geest van het ontwerp en van vakkundig onderhoud en conserverende ingrepen, zonder de toestand geheel te willen bevriezen. Het is tevens positief dat de beheersvisie aandacht heeft voor het nastreven van uniformiteit en harmonie over alle verdiepingen heen.

De commissie vraagt wel verder te duiden welke ingrepen precies beoogd worden in functie van de ‘herwaardering’ waarvan in doelstellingen 3° en 5° sprake is. Verder suggereert de commissie aan doelstelling 4° toe te voegen dat tevens bijzondere aandacht nodig is voor de gevelelementen in beton.

Tot slot verwijst de commissie met betrekking tot de beheerdoelstellingen voor de interieurs naar haar bemerking in paragraaf 3. Het dossier brengt onvoldoende in beeld of de oorspronkelijke houten scheidingswanden met inbouwkasten, het binnenschrijnwerk, de parketvloeren en wit marmeren schouwen nog bewaard zijn.

6. Artikel 4 van het ministerieel besluit bevat de voorschriften voor instandhouding en onderhoud van het te beschermen monument. De commissie kan deze ondersteunen.
7. De toelatingsplichtige handelingen worden in artikel 5 van het beschermingsbesluit opgesomd. De commissie kan deze ondersteunen voor zover de toelatingsplichten voor interieurwerken worden beperkt tot de interieurs of interieurelementen die duidelijk gedocumenteerd werden in het beschermingsvoorstel.
8. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als monument van het appartementsgebouw De Zonnewijzer in Antwerpen. De commissie vraagt:
 - Te verduidelijken voor welke werken van Stynen effectief een beschermingsvoorstel zal worden uitgewerkt;
 - Een gedetailleerde overzichtslijst van Stynen's werken aan het dossier toe te voegen;
 - Bijkomende duiding (en desgevallend bijkomend onderzoek) over de bewaringstoestand en verdere fotografische registratie van het interieur van de appartementen, het penthouse, de fietsstalling, het kantoor en de winkels;
 - Verdere duiding bij de beheersdoelstellingen inzake 'herwaardering';
 - De toelatingsplichten voor interieurwerken te beperken tot de interieurs of interieurelementen die duidelijk gedocumenteerd werden in het beschermingsvoorstel.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter